

Uz fotografije, karte, faksimile, korigirani su u *Hronici Aleksandrova* i Prilozi. Radi se o 6 spiskova Aleksandrovcana: kolonista, zarobljenika, dobrovoljaca, palih u toku Drugog svetskog rata i drugih.

Miodrag Cvetić je svoju knjigu *Hronika Aleksandrova* označio kao I tom. To ga obavezuje za opšte dobro sela koje

voli da nastavi započeta istraživanja-ovaj put za vreme od 1945. do danas. Zato on ima snage, volje i želje. Ima, uostalom, i obavezu prema svojih prvih 11 godina života.

18. novembar 1999.

Dr Momčilo MITROVIĆ

Dušan Ivanić, *Književnost Srpske Krajine*,
Beograd 1998, str. 387

Pregled književnog rada Srba u Hrvatskoj Stanka Koraća bio je prvi i do sada jedini pokušaj sistematizovanja znanja o ovoj oblasti. Koraćevim stopama krenuo je dr Dušan Ivanić, redovan profesor za srpsku književnost 18. i 19. veka na Filološkom fakultetu u Beogradu. Tako se posle više od deset godina (Koraćevo delo objavljeno je 1987) pojavila nova sinteza o književnosti srpskog naroda u Hrvatskoj.

Poput Stanka Koraća, i Dušan Ivanić je vezan za prostore Hrvatske: rođen je kod Gračaca u Lici. Do sada je objavio sledeća dela: *Srpska pripovijetka između romantike i realizma*, *Zabavno-poučna periodika srpskog realizma*, *Modeli književnoga govora*, *Oblik i vrijeme*, *Srpski realizam*. Priredio je i više kritičkih izdanja i zbornika, između ostalog i zbornik radova sa naučnog simpozijuma „Književno nasleđe Srpske Krajine”. Dobitnik je Nolitove nagrade za književnost i nagrade „Isidora Sekulić”.

Nije nam namera da knjigu profesora Ivanića predstavljamo sa stanovišta književne kritike. To ćemo prepustiti kompetentnijima i pozvanijima. Ali, s obzirom

na sudbinu Srba u Hrvatskoj, svaki novi prilog istraživanju ostavštine ovog dela srpskog naroda uistinu je dragocen, pa tako i Ivanićevo knjiga zaslužuje da bude prikazana i u istorijskom časopisu; utoliko pre što je ona ne samo pregled istorije književnosti krajiških Srba već i delo koje će dobro doći svakom istraživaču prošlosti Srba u Hrvatskoj, bez obzira na to koji segment te prošlosti bude proučavao.

Književnost Srpske Krajine nastala je kao rezultat jednog neostvarenog projekta o pisanju monografije Republike Srpske Krajine, u okviru koje je Ivanić trebalo da bude autor priloga o krajiškoj književnoj tradiciji. Budući da ta ideja nije realizovana, Ivanić je odlučio da sažeti osvrt, kako je bilo predviđeno po prvobitnom planu, pretvori u veću celinu. Uobličavanje vekovnog stvaralaštva i brojnih stvaralaca ovog dela srpskog naroda u sintezu nevelikog obima, međutim, nije bio nimalo jednostavan zadatak. Ivanić ga je ipak uspešno savladao, na način iskusnog istraživača i vrsnog poznavaooca problematike, pokazavši pri tome istinsko umeće sažimanja bitnog.

Opređelivši se za tematsko-hronološki način izlaganja, Ivanić je podelio svoju knjigu na tri veće celine: staru književnost (reč je o srednjevekovnim i predbaroknim spisima), novu književnost (od epohe baroka preko epoha romantizma, realizma, moderne, ekspresionizma, književnosti iz vremena narodnooslobodilačkog/gradanskog rata do postmodernih koncepata) i nauku o književnosti. S obzirom na to da knjige kao što je ova uvek ostaju izvan mogućnosti konvencionalnog prikazivanja, nećemo se držati autorove podele već ćemo ukazati samo na neke bitne Ivanićeve teze.

Šta Dušan Ivanić podrazumeva pod terminom „književnost Srpske Krajine“? Definišući ovu sintagmu, Ivanić je označio kao delatnost u oblasti literature među Srbima koji su nekoliko vekova živeli na prostoru poznatom pod nazivom Vojna Granica i koju je, usled specifičnih istorijskih okolnosti tog srpskog ogranka, moguće proučavati kao poseban fenomen u sklopu književnosti srpskog naroda. Ivanić, međutim, ne piše o književnom radu Srba samo u periodu od formiranja do ukidanja Vojne Granice, već svojoj knjizi daje mnogo širi vremenski okvir: ona obuhvata srpske književne delatnike od prve pisane reči na ovom prostoru zaključno sa našim savremeniciima. Ivaniće-
vi junaci su pesnici i prozni pisci, memoaristi, putopisci, dramski pisci, novinari; profesionalni pisci i amateri; autori obimnog i autori skromnog opusa, književnici iz davno prohujalih vremena i naši savremenici, istinski velikani čija su imena dobro znana svakom prosečnom čitaocu s kraja 20. veka kao i oni koji su danas potpuno zaboravljeni. Dositej Ob-

radović, Simeon Končarević, Zaharija Orfelin, Gerasim Zelić, Kiril Cvjetković, Pavle Solarić, Sava Mrkalj, Nikanor Grujić, Ognjeslav Utješenović Ostrožinski, Petar Preradović, Danilo i Milorad Medaković, Nikola Begović, Jovan Sundečić, Bude Budisavljević Prijedorški, Simo Matavulj, Marko Car, Ivo Ćipiko, Josip Bersa, Petar Petrović Pecija, Milan i Adam Pribičević, Branko Mašić, Nikola Tesla, Milutin Milanković, Mirko Korolija, Ljubomir Micić, Branko Ve Poljanski, Dragan Aleksić, Niko Bartulović, Vladimir-Velmar Janković, Milan Kašanin, Stevan Galogaža, Vladan Desnica, Jovanka Hrvaćanin, Milka Žicina, Grigor Vitez, Arsen Diklić, Voja Carić, Stanko-Ćanica Opačić, Čedo Prica, Bora Ćosić, Gojko Nikoliš, Dejan Medaković, Vida E. Marković, Jovan Rašković, Luka Šteko-
ović, Arsen Dedić, Divna Zečević, Slobodan Selenić, Mladen Srđan Volarević, Jovan Radulović, Drago Kekanović, Dubravka Ugrešić - pomenimo samo najpoznatije od preko dvesta stvaralaca koji su uključeni u ovaj pregled.

Ivanić, međutim, nije obuhvatio one autore koji su rođeni i stvarali na drugim srpskim prostorima iako se u svojim delima bave krajiškim temama.

Na prostoru Hrvatske vekovima su se ukrštali uticaji različitih kultura i civilizacija. Stoga Ivanić književnost krajiških Srba vidi kao - „književnost na granici“. To znači da su njena osnovna obeležja otvorenost u odnosu na stvaralaštvo drugih i spremnost za prihvatanje novih duhovnih sadržaja, ali i visok stepen samosvesti, koja u literaturi dopušta upotrebu samo proverenih i definitivno potvrđenih vrednosti kulture sop-

stvenog naroda. Srpska književnost u Krajini je, u stvari, imala dva paralelna toka: s jedne strane je, naročito u početku, bila integralni deo ukupne srpske književnosti, a s druge, od polovine 19. veka, činila je bitnu komponentu hrvatske književnosti. I u novijoj epici, književnost krajiških Srba je, naravno, bila vezana za srpsko literarno stvaralaštvo uopšte, utoliko više što su mnogi autori živeli i delovali u Novom Sadu, Beogradu, Cetinju i drugim čisto srpskim sredinama. Lišeni pravog gradskog središta na svojoj teritoriji, koje bi predstavljalo njihovu političku, privrednu i kulturnu prestonicu, krajiški Srbi su, ipak, većinom delovali u hrvatskim gradovima: Zagrebu, Zadru, Karlovcu i dr. što je, prirodno, uticalo na njihovo uključivanje u hrvatske književne tokove.

Asimilacija u hrvatsku književnost imala je, ističe Ivanić, organizovane i spontane oblike. Prozelitizam Rimokatoličke crkve, škole na nemačkom a zatim hrvatskom jeziku, život u hrvatskom okruženju, ilirski pokret i potom jugoslovenstvo - sve su to faktori koji su doprineli da se srpski pisci iz Krajine odvajaju od srpske i utapaju u hrvatsku književnost. Tako je ideja sloge Srba i Hrvata na kraju rezultovala pohrvaćivanjem autora srpske nacionalnosti, odnosno njihovim uključivanjem u korpus hrvatske literature. Ideja o objedinjavanju srpske i hrvatske književne tradicije za Ivanića je, gledano iz današnje perspektive, tragična istorijska utopija, ali on time ne dovodi u pitanje činjenicu da je više generacija pisaca živelo i stvaralo u tom duhu. Međutim, Ivanić smatra da dela onih pristalica ilirizma, odnosno

jugoslovenstva, koji su bili srpskog porekla, treba tretirati kao deo srpske književne baštine, a dela onih koji su bili hrvatske nacionalnosti kao deo hrvatske nacionalne tradicije. U tom smislu karakteristični su naročito Ognjeslav Utješenović Ostrožinski i Petar Preradović, pesnici ilirizma. Za Preradovića Ivanić kaže da, kao pesnik jedinstva, danas „nema pravog utočišta” jer ga i srpska i hrvatska književnost uključuju u svoje okvire, prva zanemarujući njegovo hrvatsko „domoljublje”, a druga ne osvrćući se kako na njegovo srpsko poreklo tako ni na njegovu poeziju, tematski i po motivima vezanu za srpsko nasleđe. Preradović, kao ni drugi srpski ilirci, nije problematizovao pitanje jedinstva kao vid borbe između dva naroda sa asimilacijom kao krajnjim ciljem, te nije ni imao osećaj gubitka vlastitog nacionalnog identiteta. Naprotiv, on je verovao da učestvuje u procesu stvaranja novog, zajedničkog identiteta koji će, uključivanjem srpske i hrvatske komponente, istovremeno prevazići sve posebnosti ova dva naroda.

Slučaj Petra Preradovića je paradigma za sve ono što će se i u potonjim vremenima dešavati na krajiškom prostoru. Tako se, posle Drugog svetskog rata, književni rad Srba odvijao u hrvatskim institucijama. *Srpska riječ*, odnosno *Prosvjeta*, nisu bile u stanju da zaustave asimilaciju srpskih pisaca u hrvatski književni i kulturni prostor. Napori Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta” i njegovog predsednika Stanka Koraća da afirmišu nacionalni identitet srpskih pisaca završili su se - raspuštanjem Društva.

Čitajući Ivanića postaje jasno da su se krajiški Srbi svojim stvaralaštvom

trajno ugradili u stvaralaštvo srpskog naroda uopšte i da su, čak, u mnogo čemu bili prvi u srpstvu: Zaharija Orfelin bio je pokretač prvog časopisa u srpskom i celom južnoslovenskom svetu - u pitanju je *Slavenoserbskij magazin* (Venecija 1768); Dositej Obradović je bio prvi srpski prosvetitelj, a Sava Mrkalj - preteča Vuka Karadžića. Mnoga velika imena srpske književnosti potiču upravo sa ovog prostora - od Pavla Solarića, prvog značajnog književnog imena krajiških Srba, pa do Vladana Desnice koga književna kritika svrstava u najveće pisce srpskog jezika u 20. veku. Sa područja Krajine bio je i najveći srpski helenista Miloš Đurić, kao i prozni i dramski pisac Vladimir Velmar-Janković, autor poznatog eseja *Pogled s Kalemegdana: ogleđ o beogradskom čoveku*. U svoju knjigu Dušan Ivanić je uvrstio i takve velikane srpske nauke kao što su Nikola Tesla i Milutin Milanković. Iako po vokaciji nisu bili književnici, za sobom su ostavili značajna memoarska dela, što u potpunosti opravdava Ivanićevu odluku da nam predstavi i njihovo stvaralaštvo.

Kao vrstan znalac srpske književne periodike, Dušan Ivanić nas je upoznao i sa razvojem književne štampe, koja se javlja uglavnom osamdesetih godina 19. veka, i koja se probija na same rubove teritorija naseljenih Srbima: u Split, Zadar i Zagreb. *Srbsko-dalmatinski almanah/magazin*, *Srpski zabavnik*, *Vuk*, *Srpski dom* - spadaju u poznatije književne časopise. Književna komunikacija među Srbima održavala se i preko političkih glasila, koja su imala redovne rubrike posvećene literaturi. U tom smislu posebno su bili značajni zadarski *Srpski list*

glas i zagrebački *Srbobran*, a znatno kasnije, u drugoj polovini 20. veka, *Srpska riječ/Prosvjeta*. Isto tako, Srbi su saradivali i u hrvatskim periodičnim publikacijama.

Prihvativši se nimalo jednostavnog zadatka da posle Stanka Koraća ponovo piše sintezu o srpskoj krajiškoj književnosti, Dušan Ivanić se, nema sumnje, suočio sa izvesnim problemima. Pre svega, postojanje odličnog predloška kolikogod da olakšava dalja istraživanja i pisanja o istoj temi nosi istovremeno opasnost ponavljanja poznatog i nemoći da se prevaziđe uspostavljeni kvalitet. Zatim, u pogledu koncepcije trebalo je izbeći Koraćev model, iako, pak, u tom smislu nije bio moguć nikakav radikalniji zaokret. Dilema je za Ivanića morao biti već i sam izbor naslova: mada svoju knjigu definiše kao pregled, a ne kao istoriju književnosti, nije joj mogao dati naziv koji će biti identičan nazivu Koraćevog dela.

Ivanić je, izvesno, vešto izbegao sve zamke. Njegova *Književnost Srpske Krajine*, iako u istraživačkom smislu ne sadrži mnogo novog u poređenju sa Koraćevim *Pregledom književnog rada Srba u Hrvatskoj*, sasvim je originalno ostvarenje. To je knjiga koja se po mnogo čemu razlikuje od prethodnog pokušaja, iako se bavi istom tematikom. Razlike između ova dva dela su i u formi i u sadržaju. Pre svega, iako se u osnovi držao uobičajene periodizacije, Ivanić je primenio nešto drugačiju problematizaciju materije u odnosu na Koraća, što je uočljivo već u naslovima poglavlja. Iako se i Ivanićeva, kao i Koraćeva knjiga, može čitati kao svojevrstan književni leksikon u kome su stvaraoci grupisani prema pravcima koji-

ma su pripadali, Ivanić je u književnim strujanjima uočio više nijansi od svog prethodnika i istakao upravo taj momenat; dok je kod Koraća akcenat na individualnom doprinosu svakog autora, kod Ivanića je pojedinac naglašenije u funkciji duha vremena, odnosno pravca u okviru koga stvara. Ovakav, moderniji, pristup omogućio je Ivaniću da svojoj knjizi da bitno drugačiju formu od one koju ima delo njegovog prethodnika.

Ivanićeva knjiga razlikuje se od Koraćeve i utoliko što njom nije obuhvaćeno književno stvaralaštvo sasvim istog prostora: u Koraćev *Pregled* uključeni su pisci sa čitavog područja Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a u Ivanićev autori sa jedne uže teritorije. Zbog toga je iz *Književnosti Srpske Krajine* izostavljena dubrovačka literatura. I dok je, s jedne strane, tematski sužena, s druge je *Književnost Srpske Krajine* obogaćena hronološki, budući da su se u Ivanićevoj optici našli novi, mladi stvaraoci, koji su se afirmisali

tek posle objavljivanja Koraćeveg dela, kao i oni starije generacije koji su se tek u poznijim godinama posvetili književnosti.

Delo Dušana Ivanića je značajan prilog srpskoj književnoj istoriji. Ali i mnogo više od toga. To je knjiga koja u našem vremenu ima dublji smisao. Ona potvrđuje i podseća nas da je Hrvatska vekovima bila prostor autentične kulture srpskog naroda - kulture koju nipošto ne smemo osuditi na *damnatio memoriae*.

Na kraju knjige nalazi se selektivna bibliografija (zbog ograničenog prostora koji je autor imao na raspolaganju), iako je pisanju sinteze prethodilo pažljivo proučavanje mnogo obimnije literature. Čitaoci koji žele još detaljnije da se obaveste o pojedinim autorima i književnim pokretima, dobili su zadovoljavajuću početnu smernicu.

Mr Sofija BOŽIĆ

Svetozar Borak, *Srbi katolici*, Novi Sad 1998, str. 180

Fenomen Srba rimokatoličke vere prilično je zapostavljena tema srpske istorije. Pre Drugog svetskog rata na ovu temu se ukratko osvrnuo samo Lujo Bakotić, a u prvim posleratnim decenijama knjigu o Srbima katolicima napisao je srpski istoričar iz dijaspore Lazo M. Kostić. U bivšoj Jugoslaviji, pak, to je bila jedna od stvari o kojima je, iz razloga očuvanja uspostavljenih nacionalnih simetrija, bilo bolje ćutati. I istoričari su, zaista, dugo - ćutali. Tek 1971, i to u osetljivom političkom trenutku, pojavio

se poznati tekst Jorja Tadića *Sablasti kruže Jugoslavijom*, ali potom je trebalo da prođe još dvadesetak godina do objavljivanja prvih ozbiljnijih radova koji se neposredno ili indirektno bave pitanjem Srba katolika. Ipak, rezultati istraživanja u ovoj oblasti su još uvek daleko od zadovoljavajućih. Upravo iz tog razloga knjiga Svetozara Boraka je dobrodošla. Iako Borak nije istoričar po vokaciji, to ne umanjuje vrednost njegovog dela: ono će, bar donekle, popuniti jednu prazninu u našoj, pa i hrvatskoj i svetskoj istorio-